

روش‌های موثر در مدیریت نقدینگی بانک‌ها

حسن بختیاری
(مدیریت امور مالی بانک)
(قسمت دوم و پایانی)

از نظر تئوری حسابداری، سطوح مختلف نقدینگی به شرح زیر بیان می‌شود:
توان نقدینگی (Liquidity): توان نسبی واحد انتفاعی در تبدیل دارایی‌ها به وجه نقد یا نزدیکی دارایی‌ها به وجه نقد.

توان واریز بدهی‌ها (Solvency): توان واحد انتفاعی در تحصیل وجه نقد برای پرداخت کلیه بدهی‌های خود در سررسید. توان واریز بدهی‌های یک بانک، بقا و تداوم فعالیت آن را امکان‌پذیر می‌سازد و ناتوانی واریز بدهی‌ها هم ممکن است که به توقف یا ورشکستگی و انحلال آن منجر شود.

انعطاف پذیری مالی (Financial Flexibility): توان واحد انتفاعی در تامین وجه نقد در فاصله کوتاهی از زمان دریافت اطلاعات در خصوص نیازمندی‌های مالی پیش‌بینی نشده یا پیدا شدن فرصت مناسب برای سرمایه‌گذاری.

توان نقدینگی، توان واریز بدهی‌ها و انعطاف‌پذیری مالی، سه سطح از مدیریت نقدینگی هستند که ترکیب و ساختار ترازنامه، اثر مستقیمی روی آنها می‌گذارد. مفهوم انعطاف‌پذیری مالی، وسیعتر از مفهوم توان واریز بدهی‌هاست و توان واریز بدهی‌ها نیز مفهومی وسیعتر از توان نقدینگی دارد.

عواملی که ممکن است به صورت کلی ریسک نقدینگی را افزایش دهند، عبارتند از:

- * سوء مدیریت اقتصادی از سوی دولت و شرایط عمومی عدم اطمینان اقتصادی،
- * تحلیل رفتن تدریجی اعتماد به سیستم بانکی در یک

اشاره:

در قسمت قبلی این مقاله به بیان اصول ۱۴ گانه ارزیابی مدیریت نقدینگی بانک‌ها در هشت قسمت پرداختیم و سپس در ادامه این اصول درباره ویژگی‌های دارایی‌های نقدشونده از بانک‌ها، مدیریت ریسک و نقدینگی، ویژگی‌های بدهی در بانک‌ها و وجوه بین بانکی، مطالب میسوطی ارائه شد. در این قسمت از مقاله به ادامه بحث درباره مدیریت نقدینگی و تراکم و سررسید دارایی‌ها و بدهی‌ها می‌پردازیم. این مقاله در مجله حسابرسی نیز به چاپ رسیده است.

مدیریت نقدینگی

با استفاده از تبدیل به اوراق بهادار کردن دارایی‌های مالی (Asset Securitization) از طریق صدور اوراق مالی مشتقه همراه با قراردادهای تسهیلات اعطایی (طراحی اختیار فروش در میان قراردادها - Long Put on the Contracts) می‌توان ریسک نقدینگی را تا حد زیادی در بانک‌ها مدیریت کرد. یکی از ویژگی‌های مهم بانک، داشتن توان نقدینگی بالاست و زمانی که از میزان دارایی‌های با توان نقدینگی بالا کاسته شود، بانک با ریسک نقدینگی روبرو می‌گردد، یعنی در پرداخت بدهی‌ها در سررسید، ناتوان می‌شود. هامپتون (Hampton) دلایل مهم نگهداری نقدینگی در بانک‌ها را نیازهای معاملاتی روزانه، نیازهای احتیاطی در مواردی غیر منتظره و نیاز به وجه نقد در شرایط خاص می‌داند.

کشور،

- * تحلیل رفتن تدریجی اعتماد به یک بانک،
- * وابستگی به یک بازار یا چند طرف تجاری محدود برای دریافت سپرده‌ها، افزایش وام‌گیری کوتاه مدت و پرداخت وام دراز مدت.
- برای کاهش و یا خنثی‌سازی این عوامل نیز می‌توان اقدامات زیر را انجام داد:
- * تنوع در انواع سپرده‌ها و به حداقل رساندن تمرکز روی یک منبع از سپرده‌ها،
- * کاهش اتکا به دریافت وجوه در بازار بین بانکی،
- * دسترسی به وجوه از شریکان مربوط (به عنوان مثال، شرکت مادر)،
- * نگهداری سطح مناسب از دارایی‌های نقد،
- * بیمه سپرده‌ها (که در جلوگیری از سلب تدریجی اعتماد کمک می‌کند)،
- * کنترل مدیریت بر تطابق ساختار سررسید دارایی‌ها و بدهی‌ها و نظارت بر نسبت وام به سپرده،
- * دسترسی به خطوط اعتباری آماده از سایر بانک‌های بزرگ و یا بانک مرکزی در مواقع اضطراری و غیر منتظره (Hitchins, Hogg and Mallet, 2001, pp. 21,22)

از ریسک بالقوه‌ای است که در تحقق دارایی‌ها و امکان دسترسی آنها به وجوه نقد وجود دارد. افشای اطلاعات مزبور بر حسب مناطق جغرافیایی، گروه‌های مشتریان یا گروه‌های صنعتی یا سایر موارد تراکم خطر به تناسب وضعیت یک بانک صورت می‌گیرد. ارایه تحلیل و توضیح مشابهی در مورد اقلام خارج از ترازنامه نیز اهمیت دارد. مناطق جغرافیایی ممکن است شامل هر یک از کشورها، گروهی از کشورها و یا مناطق واقع در یک کشور باشد. افشای مربوط به مشتریان هم ممکن است درباره بخش‌هایی چون بخش دولتی، دستگاه‌های عمومی و واحدهای بازرگانی و انتفاعی باشد.

انطباق یا عدم انطباق کنترل شده سررسید و نرخ بهره دارایی‌ها و بدهی‌های یک بانک، اهمیت زیادی در مدیریت بانک دارد. از آنجا که معاملات بانک‌ها بسیار متنوع است و اغلب نوع و شرایط گوناگونی دارد، لذا انطباق کامل سررسید آنها به ندرت رخ می‌دهد. عدم انطباق زمانی دارایی‌ها و بدهی‌ها، احتمالاً، سودآوری را افزایش می‌دهد، اما در همان حال ممکن است که خطر بروز زیان را نیز بیفزاید. (استاندارد بین‌المللی حسابداری شماره ۱۹۹۹، ۳۰، بندهای ۳۱ و ۴۱).

مدل‌های مدیریت نقدینگی

در اینجا با استفاده از برخی مفاهیم مالی و حسابداری بانکی از جمله زمانبندی دارایی‌ها و بدهی‌های ترازنامه، نرخ بازده دارایی‌ها و بدهی‌ها جریان‌های نقدی اقلام ترازنامه و دوره نگهداری (Duration) هر یک از اقلام، به مفاهیمی دست خواهیم یافت که می‌تواند در ارزیابی ساختار نقدینگی بانک‌ها مفید واقع شود. با استفاده از بند ۳۰ استاندارد بین‌المللی حسابداری شماره ۳۰ (IAS30)، با توجه به صورت‌های مالی نمونه بانک‌ها که از سوی موسسه پرایس واتر هاوز کوپرز (PWC-2004) ارایه شده است، می‌توان زمانبندی سررسید دارایی‌ها و بدهی‌های هر بانک را به همراه شکاف نقدینگی در هر دوره زمانی، مشخص کرد. دوره‌های زمانبندی در استاندارد بین‌المللی حسابداری شماره ۳۰ به صورت نمونه در پنج دوره زمانی تا یک ماهه، از یک ماهه تا سه ماهه، از سه ماهه تا یکساله، از یک ساله تا پنجساله و بیش از پنجساله طبقه‌بندی شده است. با توجه به کیفیت، شرایط و زمانبندی‌های اقلام ترازنامه بانک مورد مطالعه می‌توان مدت دوره‌های زمانی را کاهش و تعداد آنها را افزایش داد (جدول شماره یک)

همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، در ترازنامه فرضی عنوان شده است که در دوره‌های زمانی یک ماه از یک ماهه تا سه ماهه، کسری نقدینگی وجود دارد و بانک نمونه برای جبران آن باید در کوتاه مدت راهکارهای مناسبی را ارایه کند. در دراز مدت نیز باید استراتژی مدیریت نقدینگی خود را در جهت کنترل و کاهش کسری نقدینگی تنظیم کند.

با استفاده از فرمول دوره نگهداری مکالمی (Macaulay Formula for Duration) می‌توان یک ارزیابی تخصصی نسبت به مدیریت نقدینگی بانک‌ها ارایه کرد. به

بدون تردید، نظام مالی هر کشور، نقش بسیار مهمی در سلامت، رشد و موفقیت اقتصاد کشور دارد. نهادهای مالی شامل بازارها و موسسه‌های مالی، به عنوان نهادهای واسطه‌ای نقش موثری را در تامین، تجهیز، توزیع و تخصیص منابع مالی ایفا می‌کنند. هر کشوری که دارای سیستم مالی پیشرفته‌تری باشد، می‌تواند ثبات مالی خود را در سطح ملی و بین‌المللی حفظ کند (فرجی، ۱۳۸۱، ص ۱۵)

متنوع ساختن دارایی‌های بانک‌ها در سراسر جهان باعث می‌شود که مدیریت ریسک در بانک‌ها بهبود یابد و در نتیجه، سودآوری و ارزش افزوده سهامداران بالا رود. یکی از مشکلات کنونی بانک‌ها، داشتن دارایی‌های متعارف است که قابلیت عرضه در بازار را ندارد. هنگامی که بانک‌ها دارایی‌های خود را به اوراق بهادار تبدیل می‌کنند، وظایف متعارف آنها دگرگون شده و دارای ساختاری می‌شوند که آن را ساختار عبوری می‌نامند. با تبدیل دارایی‌های معامله‌ناپذیر به دارایی‌های معامله‌پذیر در بازار، قدرت راهبری، مدیریت و برنامه‌ریزی بانک‌ها افزایش می‌یابد و باعث می‌شود:

- * مدیریت نقدینگی بانک‌ها بهبود یابد و ریسک نقدینگی کم شود،
- * کیفیت دارایی‌ها، از جمله وام‌ها افزایش یابد و در نتیجه از ریسک اعتباری کاسته شود،
- * کاهش میزان دارایی‌ها موزون شده بر مبنای ریسک، نسبت کفایت سرمایه در بانک‌ها را بهبود می‌بخشد.

تراکم و سررسید دارایی‌ها و بدهی‌ها

بانک‌ها، توزیع موارد عمده تراکم دارایی‌ها و منابع بدهی‌های خود را به این دلیل افشا می‌کنند که نشانه‌ای مفید

جدول شماره یک

جدول ۱ - زمانبندی دارایی‌ها و بدهی‌ها در بانک نمونه (مبلغ به دلار)

دارایی‌ها:	تایک‌ماه	۱-۳ ماه	۳-۱۲ ماه	۱-۵ سال	بیش از ۵ سال	جمع
وجه نقد	۱۰۰	۰	۰	۰	۰	۱۰۰
وام اعطایی	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۲۰۰	۲۰۰	۷۰۰
اوراق بهادار و سایر	۵۰	۰	۵۰	۵۰	۵۰	۵۰۰
جمع دارایی‌ها	۲۵۰	۱۰۰	۱۵۰	۲۵۰	۲۵۰	۱۰۰۰
بدهی‌ها						
سپرده‌ها	۳۰۰	۲۰۰	۵۰	۷۰	۰	۶۲۰
گواهی سپرده و سایر	۵۰	۵۰	۵۰	۵۰	۱۰۰	۳۰۰
جمع بدهی‌ها	۳۵۰	۲۵۰	۱۰۰	۱۲۰	۱۰۰	۹۲۰
خالص شکاف نقدینگی (GAP)	-۱۰۰	-۱۵۰	۵۰	۱۳۰	۱۵۰	۸۰

این مدل، قابلیت طراحی سناریوهای مختلف را دارد و از جمله، سناریوهایی که می‌توان مطرح کرد، بدین شرح است:

* تبدیل یک یا چند نوع دارایی به یک یا چند نوع دارایی دیگر،

* تبدیل یک یا چند نوع بدهی به یک یا چند نوع بدهی دیگر،

* افزایش یا کاهش نرخ بازدهی دارایی،

* افزایش یا کاهش نرخ هزینه بدهی،

* تامین مالی خاص و تخصیص موردی آن،

* پورتفوی تامین مالی و تخصیص آن به پورتفوی از دارایی و...

هر سناریوی طراحی شده، با تغییر در ساختار زمانبندی دارایی‌ها و بدهی‌ها، تغییر در جریان‌های نقدی و دوره نگهداری ارقام ترازنامه، می‌توان آثار و تبعات احتمالی را نشان دهد.

با طراحی سناریوهای متنوع، می‌توان حداکثر ریسک نقدینگی احتمالی را شناسایی کرد و برنامه‌ریزی‌های کوتاه مدت و دراز مدت برای کنترل و مدیریت آن انجام داد.

منابع این مقاله در قسمت قبلی ذکر شده بود.

طور نمونه، با مفروضات مندرج در جدول شماره دو، به محاسبه دوره نگهداری ارقام دارایی‌ها و بدهی‌ها بر حسب سال، سپس دوره نگهداری مجموع دارایی‌ها و بدهی‌ها و در نهایت به محاسبه دوره نگهداری شکاف نقدینگی در بانک نمونه بر حسب سال می‌پردازیم.

برای مثال، نحوه محاسبه دوره نگهداری ۷۰۰ دلار وام اعطایی (با فرض مدت سه ساله و نرخ ۱۲ درصد) به صورت زیر است:

$$\frac{183}{(1+0.12)^1} + \frac{184 \times 2}{(1+0.12)^2} + \frac{184 \times 3}{(1+0.12)^3} = \frac{1883}{7.00} = 269$$

نحوه محاسبه دوره نگهداری مجموعه دارایی‌ها و بدهی‌ها و در نهایت محاسبه نگهداری شکاف نقدینگی به صورت زیر است:

$$DA = (700/1000)(2.69) + (200/1000)(4.99) = 2.88 \text{ yrs}$$

$$DL = (620/920)(1) + (300/920)(2.81) = 1.59 \text{ yrs}$$

$$DGAP = 2.88 - (920/1000) + (1.59) = 1.42 \text{ yrs}$$

همان گونه که ملاحظه می‌شود، دوره نگهداری مجموع دارایی‌ها توزین شده برابر ۲/۸۸ سال است. این رقم برای بدهی‌های توزین شده برابر ۱/۵۹ سال و در نهایت فاصله ایجاد شده برابر ۱/۴۲ سال است. لازم به ذکر است که در شرایط واقعی، به علت تنوع در انواع دارایی‌ها و بدهی‌های بانک که دارای کیفیت‌ها، نرخ‌ها و زمانبندی‌های مختلف هستند، محاسبات بسیار گسترده‌تر و پیچیده‌تر خواهد شد.

جدول شماره دو

دوره نگهداری ارقام دارایی‌ها و بدهی‌ها و دوره نگهداری کل در بانک نمونه (مبلغ به دلار)

دارایی‌ها:	مبلغ	نرخ	Duration	بدهی‌ها و سرمایه:	مبلغ	نرخ	Duration
وجه نقد	۱۰۰	٪۰	۰.۰۰۰	سپرده‌ها (۱ ساله)	۶۲۰	٪۵	۱
وام اعطایی (۳ ساله)	۷۰۰	٪۱۲	۲.۶۹	گواهی سپرده و سایر (۳ ساله)	۳۰۰	٪۷	۲.۸۱
اوراق بهادار (۶ ساله)	۲۰۰	٪۸	۴.۹۹	جمع بدهی‌ها	۹۲۰		۱.۵۹
				سرمایه	۸۰		
جمع	۱۰۰۰		۲.۸۸	جمع	۱۰۰۰		۲.۸۸